

מים ראשונים**תלמוד בבלי מסכת חולין דף קו עמוד א**

תנו רבנן: נטילת ידים לחולין - עד הפרק, לתרומה - עד הפרק, קידוש ידים ורגלים במקדש - עד הפרק, וכל דבר שחוצץ בטבילה בגוף - חוצץ בנטילת ידים לחולין, ובקידוש ידים ורגלים במקדש. אמר רב: עד כאן - לחולין, עד כאן - לתרומה, ושמואל אמר: עד כאן - בין לחולין בין לתרומה, לחומרא. ורב ששת אמר: עד כאן - בין לחולין בין לתרומה, לקולא. אמר בר הדיא: הוה קאימנא קמיה דרבי אמי, ואמר: עד כאן - בין לחולין בין לתרומה, לחומרא. ולא תימא: רבי אמי - משום דכהן הוא, דהא רבי מיישא בר בריה דרבי יהושע בן לוי - הוא ליואי, ואמר: עד כאן - בין לחולין בין לתרומה, לחומרא. אמר רב: נוטל אדם את שתי ידיו שחרית ומתנה עליהן כל היום כולו. אמר להו רבי אבינא לבני פקתא דערבות: כגון אתון, דלא שכיחי לנו מיא, משו ידיכו מצפרא ואתנו עליהו לכולא יומא. איכא דאמרי: בשעת הדחק - אין, שלא בשעת הדחק - לא, ופליגא - דרב; ואיכא דאמרי: אפילו שלא בשעת הדחק נמי, והיינו דרב.

רש"י מסכת חולין דף קו עמוד ב

עד הפרק - השני שבאמצע אצבעות דכיון דמשום סרך תרומה בעלמא הוא דיו אם נטל במה שנוגע במאכל דהיינו ראשי אצבעות.

לתרומה עד הפרק - פרק השלישי והוא בגב היד.

עד הפרק - העליון מקום חבור היד והזרוע.

ומתנה - לאכילה ובלבד שיזהר מלטנפם ומלטמאם.

תוספות מסכת חולין דף קו עמוד ב

אמר רב עד כאן לחולין ועד כאן לתרומה - כדקתני בברייתא לחולין עד הפרק לתרומה עד הפרק כו' והיה מראה רב בידיו **ופירש בקונטרס** דעד הפרק לחולין הוא פרק ב' שבאמצע אצבעות ולתרומה עד הפרק שבגב היד ובקדוש ידים עד הפרק העליון מקום חבור היד והזרוע ולא רצה לפרש בקונטרס דפרק לחולין הוא פרק ראשון שבראש האצבעות לפי שאינו שוה בכל האצבעות כמו באגודל אבל פרק האמצעי שוה בכלם ושמואל אמר דפרק לחולין ודתרומה שוין לחומרא ולא פליג אברייתא אלא משום דכהן הוא ורגיל בתרומה לכך החמיר על עצמו להרגיל אף בחולין אבל לרב ששת קשה דאמר עד כאן בין לחולין בין לתרומה לקולא וי"ל דרב ששת מפרש הברייתא בפרק הראשון שבראש אצבעות לחולין ושני לתרומה שהוא פרק אמצעי ולא להקל על הברייתא קאמר אלא אדרב ושמואל דאמרי דפרק דתרומה הוא מקום חבור אצבעות ותפיסת היד **ור"ת פירש ע"כ לחולין פרק ראשון כמו שפירש רב ששת** ולפירוש זה קשה ברייתא לרב ששת דלפירושו צריך לומר דלרב ששת דחולין ותרומה בפרק ראשון לקולא ומיהו יש לדחות דלשמואל לחומרא היינו פרק שבגב היד כמו קדוש ידים ובא רב ששת להקל משמואל **אבל אין לפרש כמו שפירש הרב ר' אברהם דחולין עד פרק שלישי דאצבעות ולתרומה כל פיסת היד פירוש עד הקנה ולקדוש ידים עד העצילה שקורין קוד"א בלע"ז והביא רביה מספר הזהיר** שכתוב שם אמר שמואל לחולין כל היד ואי אפשר לומר כן מדתניא בפרק האומר משקלי עלי (ערכין יט:): משקל ידי ומשקל רגלי עלי ר' יהודה אומר ממלא אדם חבית ומכניס ידו עד העציל וברגל עד הארכובה ופריך וביד עד העציל ורמינהו קדוש ידים ורגלים במקדש עד הפרק ומשני דאורייתא עד הפרק בנדרים הלך אחר לשון בני אדם אלמא אין קדוש ידים עד העציל ומיהו יתכן פירוש לפי מה שמפרש שם דעציל היינו אישיל"א והוא בית השחי מקום חבור הזרוע והכתף וכן פירש בקונטרס בפרק הזרוע (לקמן קלד:): אבל קשה לר"ת דאמר בזבחים (דף יח:): ולא יחגרו ביזע אין חוגרין במקום שמזיעין לא למטה ממתניהם ולא למעלה מאציליהם אלא כנגד אצילי ידיהם והיינו כנגד קוד"א ששם דרך לחגור דאי במקום שחי אדרבה הוא מקום זיעה יותר ועוד דמה שייך לומר ולא למעלה דלמעלה הוי צואר ואיך יחגרו שם ועוד דבערכין (דף יט:): קאמר ביד עד העציל וברגל עד הארכובה משמע דעציל באמצע היד כמו הארכובה באמצע הרגל ועוד דבאהלות (פ"א מ"ח) כשמונה רמ"ח אברים קתני ל' בפיסת היד ששה בכל אצבע שנים בקנה ושנים במרפק אחד בזרוע וארבעה בכתף משמע דמרפק הוא קוד"א שכן הוא הסדר ומרפק ועציל הכל אחד דהא בערכין (דף יט:). קתני ר' יהודה במתניתין דהתם מכניס ידו עד מרפקו ותרגום כל אצילי ידים דיחזקאל (יג) כל מרפוקי ידיא ואין לפרש דקידוש ידים הוא עד בית השחי דהיינו עד הכתף דהא פריך בערכין ודאורייתא עד הפרק והא גבי תפילין כתיב ירך ותני דבי מנשה ירך זו קיבורת ומשני דאורייתא קיבורת כו' קידוש ידים ורגלים הלכתא גמירי לה משמע דפרק דקידוש ידים ורגלים אין מגיע עד קיבורת וקיבורת מפרש רבינו תם קבוצת בשר שבזרוע כמו (ב"ב דף ה.) קיבורא דאהינא שהוא לשון קבוצת תמרים.

נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהן כל היום - תימה דאמרינן בערבי פסחים (דף קו:): הנוטל ידיו לא יקדש משום דקידוש מפסיק בין נטילת ידים לסעודה ואמר בפרק אלו דברים (ברכות נב:): ב"ה אומרים מוזגין כוס ואח"כ נוטלין משום דתיכף לנטילת ידים סעודה והשתא הא מועיל תנאי אפילו כל היום ואומר ר"ת דהני מילי כשמתנה שחרית ועוד י"ל דאע"ג דמועיל תנאי לרב אף שלא בשעת הדחק היינו אם אין מים בסמוך לו אי נמי יש לו וצריך לדברים אחרים.

ר"ף מסכת ברכות דף מא עמוד א

מים שנפסלו משתיית הבהמה בכלים פסולים בקרקע כשרים פירוש יש אומרים מים מלוחין שאין הכלב יכול ללקק מהם ויש אומרים מים עכורין שקרובין להיות כטיט הנדוק אמר רב אידי בר אבין א"ר יצחק בר אשיאן אין נט"י לחולין אלא משום סרך תרומה ועוד משום מצוה מאי מצוה אמר אביי מצוה לשמוע דברי חכמים ורבא אמר מצוה לשמוע דברי ר' אלעזר בן ערך דכתיב וכל אשר יגע בו הזב וידיו לא שטף במים אמר ר' אלעזר בן ערך [מכאן אמרו חכמים לנטילת ידים מן התורה] אמר ר' אושעיא כל שטיבולו במשקין צריך לנטילת ידים אמר ר' אלעזר ואמר ר' אושעיא לא אמרו נטילת ידים לפירות

אלא משום נקיות בלבד ופליגא דרב נחמן דאמר רב נחמן הנוטל ידיו לפירות אינו אלא מגסי הרוח אמר רבה בר בר חנא זימנא חדא הוה קאימנא קמיה דרבי אמי ורבי אסי ואייתי לקמייהו כלכלה דפירי אכלו ולא משו ידיהו ולא ספו לי מיניה ובריכו כל חד וחד לחודיה שמע מינה תלת ש"מ אין נטילת ידים לפירות וש"מ שנים שאכלו מצוה ליחלק וש"מ אין זימון לפירות ת"ר קידוש ידים במקדש עד לפרק בחולין עד לפרק לתרומה עד לפרק וכל דבר שחוצץ בטבילה בגוף חוצץ בנטילת ידים בחולין ובקידוש ידים ורגלים במקדש ואסיקנא משום רבי יהושע בן לוי עד לפרק בין לחולין בין לתרומה וכן הלכתא אמר רב נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהן כל היום כולו אמר להו רבינא לבני פקתא דערבות כגון אתון דלא נפישו לכו מיא משו ידיכו מצפרא ואתנו עילויהו כולי יומא איכא דאמרי דוקא בשעת הדחק ופליגא דרב ואיכא דאמרי ואפילו שלא בשעת הדחק והיינו דרב...

רמב"ם הלכות תרומות פרק יא

הלכה ז

כל האוכל תרומה אפילו פירות צריך נט"י אף על פי שהיו ידיו טהורות כמו שיתבאר במקומו, ואינה נאכלת עם הזר על השלחן גזירה שמא יאכל ממנה, ותרומת חוצה לארץ נאכלת עם הזר על השלחן ואינה צריכה נט"י כחולין, ואין סכין תרומה בידים מסואבות, נפל על בשרו משפשפו בידים מסואבות, אבל סכין את הקטן בשמן תרומה בתוך שבעה, שהנולד כל שבעה אינו חשוב ערל.

רמב"ם הלכות מקוואות פרק יא

הלכה א

כבר ביארנו שנטילת ידים וטבילתן מדברי סופרים, וידים שצריכות טבילה אין מטבילין אותן אלא במקוה כשר שיש בו ארבעים סאה, שבמקום שהאדם טובל בו כלים ידים טובלין, אבל ידים שאין צריכות אלא נטילה בלבד אם הטבילין במי מקוה טהורין, ואם הטבילין במים שאובין בין בכלים בין בקרקעות לא טהרו ידיו עד שיפלו המים השאובים מן הכלי על ידיו, שאין נוטלין לידים אלא מן הכלים ומכח נותן כמו שביארנו בהלכות ברכות.

הלכה ב

כל החוצץ בטבילה חוצץ בידים בין בטבילתן בין בנטילתן, וכל העולה למדת המקוה כטיט הנרוק עולה לשיעור הרביעית שנוטלין בהן הידים, וכל הנוטל ידיו צריך לשפשף.

הלכה ד

הידים מתטמאות ומתטהרות עד הפרק, כיצד נטל את הראשונים עד הפרק ונטל המים השניים חוץ לפרק וחזרו מחוץ לפרק לידיו הרי ידיו טהורות שהמים השניים טהורין הן, נטל את הראשונים והשניים חוץ לפרק וחזרו לידו נטמאת ידו שהמים הראשונים שחוץ לפרק נטמאו מחמת ידיו ואין המים השניים מטהרים במים שחוץ לפרק, ולפי שחזרו המים שחוץ לפרק לידו טמאוה.

רמב"ם הלכות ברכות פרק ו

הלכה א

כל האוכל הפת שמברכין עליו המוציא צריך א נטילת ידים תחלה וסוף, ואף על פי שהיא פת חולין ואף על פי שאין ידיו מלוכלכות ואינו יודע להן טומאה לא יאכל עד שיטול שתי ידיו, וכן כל דבר שטיבולו במשקין צריך נטילת ידים תחילה.

הלכה ב

כל הנוטל ידיו בין לאכילה בין לקריאת שמע בין ב לתפלה מברך תחלה אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים, שזו מצות חכמים שנצטוינו מן התורה לשמוע מהן שנאמר על פי התורה אשר יורוך, ומים אחרונים אין ג מברכין עליהן שאינם אלא מפני הסכנה, ולפיכך חייב אדם להזהר בהן ביותר. +/השגת הראב"ד/ ומים אחרונים אין מברכין עליהן כו' עד ביותר. כתב הראב"ד ז"ל א"א/ אני שמעתי בשימושי הגאונים הקדמונים שכתבו על המים האחרונים ברכה על רחיצת ידים וחיי ראשי דברים נכונים הם שהרי חכמים דרשו את שתיהן מפסוק אחד והתקדשתם והייתם קדושים וכן אמרו ידים שהן מזהמות פסולות לברכה ובאמת ובברור אם אכל דבר שיש בו זומא צריך לברך על רחיצתן ואם אכל דברים יבשים אין טעון ברכה שאינן אלא משום רפואה וכן חברתי בחיבורי ועיקר עכ"ל. +

הלכה ג

נטילת ידים בין תבשיל לתבשיל רשות רצה נוטל רצה אינו נוטל, ופירות של חולין אינן צריכין נטילת ידים בין בתחלה בין בסוף, וכל הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח, כל פת שהמלח בו צריך נטילת ידים באחרונה שמא יש בו מלח סדומית או מלח שטבעו כמלח סדומית ויעביר ידיו על עיניו ויסמא, מפני זה חייבין ליטול ידים בסוף כל סעודה מפני המלח, ובמחנה פטורים מנטילת ידים בתחלה מפני שהן טרודים במלחמה, וחייבין באחרונה מפני הסכנה. +/השגת הראב"ד/ כל פת עד מפני הסכנה. כתב הראב"ד ז"ל א"א/ עשה זה כנגד מה שאמר בגמרא כ"ל מיכל מאי ואמר ליה לא כ"ש וחיי ראשי קלקל עלינו את הלשון עכ"ל. +

הלכה ד

עד היכן היא נטילת ידים עד ד הפרק, וכמה שיעור המים רביעית לכל שתי הידים, וכל שחוצצים בטבילה חוצץ בנטילת ידים, וכל העולה למדת מקוה עולה לשיעור רביעית.

הלכה ה

כל הצריך נטילת ידים והטביל ידיו במי מקוה אינו צריך דבר אחר, ואם הטבילין במים שאין בהם שיעור מקוה או במים שאובין שבקרקע לא עשה כלום שאין המים שאובין מטהרין את הידים אלא ו בנטילה. +/השגת הראב"ד/ כל הצריך נטילת ידים כו'. כתב הראב"ד ז"ל א"א/ זה אינו מחזור שהרי בעלי קריין טובלין בהן אף על פי שהן שאובין אם יש בהן ארבעים סאה בקרקע עכ"ל. +

הלכה יז

נוטל אדם מ ידיו שחרית ומתנה עליהן כל היום ואינו צריך ליטול את ידיו לכל אכילה ואכילה נ והוא שלא יסיח דעתו מהן, אבל אם הסיח דעתו מהן צריך ליטול ידיו בכל עת שצריך נטילה.

הגהות מיימוניות הלכות ברכות פרק ו הלכה ד

[ד] **פרק שלישי היינו פרקי האצבעות** כשמואל דפסיק רבי אמי ורבי מיישא בריה דרבי"ל כוותיה ודלא כרב ששת דתני לקולא ע"ש בתוספות ובספר התרומה ובס"ה:

[מ] **ל"א יש שם דדוקא בשעת הדחק ואפילו להאי לישנא הולכי דרכים כשעת הדחק הוא ואם אחר שהתנה נזדמנו לו מים לא יברך ס"ה:** [והרא"ש מתיר אפילו שלא ע"י הדחק]:

[נ] **תשובת מורי רבינו וששאלת הנפנה ורוצה לסעוד כיצד מברך אם צריך לחזור וליטול ידיו שנית או אם נטילה אחת עולה לכאן ולכאן שמעתי שבזה נחלקו הגאונים אמנם נ"ל דנטילה אחת עולה לכאן ולכאן אם מובטח לו שנטל נטילה הגונה לסעודה דאע"ג דאמרינן תיכף לנטילה ברכת המוציא אשר יצר לא הוי הפסק כיון דלטהרת ידים כמו כן בא דלא גרע מגביל לתורא דלא הוי הפסק וכן מצאתי שנראה לרש"י ודלא כרבינו יעקב בר יקר שאמר לו צריך לחזור וליטול:**

ראבי"ה תשובות וביאורי סוגיות סימן אלף קט

ובירושלמי דברכות פרק אילו דברים תני מים ראשונים מצוה אמצעיים רשות ושלאחר המזון חובה וכו' עד שמואל אמר אין נטילת ידים לתרומה. כלומר על מי שאכל חלה ותרומה אין חובה ליטול ידיו אחרי אכילתו. כך כתוב בירושלמי. וטעמא לא ידענא. ומסיים ר' יוסי בש"ר חייא בר (אבא בר רב) **אשי אמר רב נטילת ידים לתרומה עד הפרק ומפני סרך תרומה לחולין עד קישרי אצבעותיו מיאשיה בר בריה דר' יהושע בן לוי אמר מאן דהוה אכיל עם סבי דהוה נסיב לידי עד לפרק לא הוה אכיל עמיה. **ולפי גמרת הירושלמי צריך לפרש גמרא דידן לחולין עד הפרק של קשרי אצבעות ולתרומה עד [פרק] סוף (פרק) האצבעות התחלת הכף וכן לחלה.** וכן משמע בפרק בא סימן (בדה נב ב) גבי שתי שערות אחת על קשרי אצבעותיה של יד או של רגל, שעל אותו קשר רגילות להיות שערות.**

ספר אור זרוע ח"א - הלכות נטילת ידים סימן 10

פרק כל הבשר ת"ר נטילת ידים לחולין עד לפרק ולתרומה עד לפרק וקידוש ידים ורגלים במקדש עד לפרק וכל דבר שחוצץ בטבילה בגוף חוצץ בנטילת ידים ובקידוש ידים ורגלים אמר רב עד כאן לחולין עד כאן לתרומה ושמואל אמר עד כאן בין לחולין בין לתרומה לחומרא ורב ששת אמר עד כאן בין לחולין בין לתרומה לקולא אמר בר הדיא הוה קאימנא קמי' דר' אמי ואמר לי עד כאן בין לחולין בין לתרומה לחומרא ולא תימא ר' אמי משום דכהן הוא דהא ר' מיאשא בר ברי' דר' יהושע בן לוי [הוא ליואי] דאמר משמ' דר' יהושע בן לוי עד כאן בין לחולין בין לתרומה לחומרא **פרש"י עד הפרק הוא עד הפרק שני שבאמצע אצבעות דכיון דמשום סרך תרומה בעלמא היא דיו אם נטל במה שנוגע במאכל דהיינו ראשי אצבעות. לתרומה עד הפרק [פרק שלישי] שבגב היד. קידוש ידים ורגלים מן הכיור עד לפרק העליון מקום חיבור היד עם הזרוע. עד כאן לחולין מראה הי' בידיו כמו שפירשתי ושמואל אמר פרק החולין ותרומה שוין ולחומרא פרק שלישי והוא שבגב היד. משום דכהן הוא ורגיל בתרומות לפיכך החמיר על עצמו להרגיל אף בחולין כך כדי שיהא רגיל בה עכ"ל. ורבינו תם זצ"ל פי' נט"י עד לפרק היינו פרק ראשון ולתרומה עד לפרק היינו פרק אמצעי של אצבע אי נמי עד פרק שלישי שמחובר לפיסת יד וקשה דא"כ ממ"נ מדלג פרק אחד דהואיל שפי' עד הפרק דחולין היינו פרק ראשון ופרק קידוש ידים מן הכיור על כרחין הוה עד הפרק העליון א"כ פרק דתרומה אם יפרש דהיינו פרק שני שבאמצע אצבע א"כ פרק שלישי שבגב היד מדלג ואם יפרש דהיינו שבגב היד א"כ פרק שבאמצע אצבע מדלג ולפרש"י כמו כן קשה לרב ששת דאמר עד כאן בין לחולין בין לתרומה לקולא דהיינו פרק אמצעי דא"כ תקשי לי' ברייתא שמצרכת לתרומה עד פרק שבגב היד אבל לשמואל שמצריך גם לחולין עד גב היד לא קשה דמחמיר יותר מברייתא מסברא דנפשי' אבל לפר"ת יותר שפיר דהא דאמר רב ששת עד כאן בין לחולין בין לתרומה לקולא הי' מראה פרק אמצעי לקולא לענין תרומה לגבי שמואל מיהו נראה בעיני דגם לפר"ת נוכל לפרש דעד כאן בין לחולין בין לתרומה דקאמר שמואל לחומרא היינו פרק שבגב היד **ונראה בעיני דהלכה כשמואל לחומרא דאפי' חולין צריכין נטילה עד גב היד** וקיימא לן בביצה רב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן ור' יוחנן ור' יהושע בן לוי הלכה כר' יהושע בן לוי א"כ כש"כ דרב ור' יהושע בן לוי דהלכה כרבי"ל ואמר בר הדיא משמ' דר' מיאשי' משמ' דר' יהושע בן לוי דעד כאן בין לחולין בין לתרומה לחומרא ורב יחידידה הוא ורב ששת נמי יחידידה הוא:**

רא"ש מסכת חולין פרק ח

סימן יא

יא [דף קו ע"ב] ת"ר קדוש ידים ורגלים עד לפרק פי' מקום חיבור היד לקנה. לתרומה עד לפרק פירוש מקום חיבור אצבעות על גב היד. בחולין עד לפרק פירוש פרק השני שבאצבעות. ואסיקנא משום דר' יהושע בן לוי דעד לפרק בין לחולין בין לתרומה לחומרא. וכן הילכתא **ורב אלפס ז"ל גורס** (ברכות פ"ח) **קידוש ידים ורגלים עד לפרק לחולין עד לפקק.** לתרומה עד לפרק. פירוש פקק הם הקשרים שבסוף האצבעות מלשון (ברכות דף כח ב) שיתפקקו כל חוליות שבשדרה. דכמו כשאדם כורע בולטות החוליות כלפי חוץ כך כשאדם כופף אצבעותיו בולטין אותן קשרים כלפי חוץ. והכי פירושו קידוש ידים עד הפרק חבור היד והזרוע. לחולין עד לפקק סוף האצבעות. לתרומה עד לפרק סוף היד כמו בקדוש. ומה שלא שנה יחד קדוש ותרומה כיון דשיעור אחד להם. מפני ששנה תחלה קידוש ידים שהוא מן התורה ואח"כ חולין שהוא מצוי יותר ואח"כ תרומה. ובזה נחלקו האמוראין. רב היה גורס בחולין לפקק ובתרומה עד לפרק. ושמואל היה גורס בשניהם לפרק ומצריך גם בחולין עד הקנה וכן נמצא כתוב בהלכות א"י נט"י כל היד. **וכן נמצא בספר הזהיר** אמר שמואל לחולין כל היד. **ולכך כתב רב אלפס ז"ל משום דר' יהושע בן לוי עד לפרק בין לחולין בין לתרומה ולא כתב לחומרא. כיון דאמר עד לפרק ממילא ידענא דהוי לחומרא עד הקנה וחומרא יתירה היא והעולם לא נהגו כן וקשה לריב"ל כיון דשלתן שוין ליערבינהו וליתנינהו ודוחק לומר דחדא חדא שמעינהו וגרסינהו:**

תורת הבית הקצר בית ו שער א

[דף סו עמוד א] הבית הששי בית הקדושה. אבאר בו ענין נטילת ידים ואכלול בו גם כן מים אחרונים. וחלקתי אותו לה' שערים

השער הראשון - כל האוכל פת צריך ליטול את ידיו תחילה, שנאמר והתקדשתם אלו מים ראשונים. ואחר סיום אכילתו צריך לרחץ ידיו, שנאמר והייתם קדושים אילו מים אחרונים. **דברים [דף סו עמוד ב] אלו מדברי סופרים הם אלא שסמכו אותם על המקרא. ועיקר מים ראשונים מצוה ומשום סרך תרומה.** ואחרונים חובה להשמר מן הנזק שרגיל הוא האדם לאכול אחר סעודתו מלח או דברים שיש בהם מלח ויש קורטים של מלח עזה מתערבין במלח ומסמא את העינים, ולפיכך צריך לרחוץ ידיו להעביר רעת המלח. **עד איזה פרק צריך ליטול את ידיו בראשונים עד הפרק שהוא סוף הכף המחובר לקנה הזרוע, וי"א שאינו צריך כי אם עד סוף פיצול האצבעות שהוא סוף הפרק שהאצבעות מתחברות [דף סו עמוד א] אל הכף, והראשון נ"ל עיקור.** במה דברים אמורים במים ראשונים, אבל במים אחרונים יראה שאין צריך רק עד הפרק השני של האצבעות שאין מגיע למעלה משום סרך המאכיל, וכן ראיתי לאחד מגדולי המורים. האוכל פירות או בשר או גבינה או ירקות אינו צריך נטילת ידים, וכל הנוטל ידים להם אינו אלא מגסי הרוח. במה דברים אמורים בשאכלן בפני עצמן, אבל טבלן במשקין או שנשרו במים ועוד המים עליהם [דף סו עמוד ב] צריך נ"י שכל דבר שטיבולו במשקין צריך נ"י. **השותה כוס של יין או של שאר משקין, יראה לי שצריך ליטול ידו אחת אותה שנוטל בה את הכוס שמא יגע במשקין שבכוס.** וכן האוכל כעכין וכיוצא בהן לתענוג ואינו קובע סעודתו עליהם נוטל ידו אחת ודיו.

תורת הבית הארוך בית ו שער א

הבית הששי - בית הקדושה

אבאר בו ענין נטילת ידים ומים אחרונים ומים אמצעיים ודיניהן. וקראתי אותו בית הקדושה מפני שאמרו והתקדשתם - אלו מים ראשונים והייתם קדושים - אלו מים אחרונים. וחלקתי אותו לחמשה שערים

השער הראשון - בביאור עד איזה פרק צריך ליטול ידיו לחולין במים ראשונים ועד איזה למים אמצעיים ולאחרונים. ולא יזה דבר ליטול ידיו תחילה וכן לא יזה דבר צריך לרחוץ באמצעיים ולא יזה באחרונים. גרסינן בברכות בסוף פרק אלו דברים אמר רב יהודה אמר רב ואמרי במתניתין והתקדשתם - אלו מים ראשונים. והייתם קדושים - אלו מים אחרונים. כי קדוש - זה שמן הטוב. אני ה' אלהיכם - זו ברכה. **וצריך להיות זהיר הרבה בראשונים כדי שלא יחשד בנכרי ויבא לידי תקלות גדולות וכן במים אחרונים. שמא יארע לו הפסד ממונו בביטולן מלבד מה שיש בהן מן החובה.** דגרסינן בריש פרק כל הבשר כי אתא רב דימי אמר מים ראשונים האכילו בשר חזיר אחרונים הוציאו אשה מבעלה. כי אתא רבין אמר מים ראשונים האכילו בשר נבילה אחרונים הרגו את הנפש. גרסינן בפרק כל הבשר אמר רב אידי בר אבין אמר רבי יצחק בר אשיאן **אין נטילת ידים לחולין אלא משום סרך תרומה ועוד משום מצוה מאי מצוה אמר אביי מצוה לשמוע דברי חכמים.** ורבא אמר מצוה לשמוע דברי ר' אלעזר דכתיב וכל אשר יגע בו הזב וידיו לא שטף במים ואמר רבי אלעזר בן ערך מכאן סמכו חכמים לנטילת ידים מן התורה. אמר ליה רבא לרב נחמן מאי משמע דכתיב וכל אשר יגע בו הזב וידיו לא שטף במים הא שטף טהור והא בעי טבילה אלא הכי קאמר הא אחר שלא שטף טמא. **ואם תאמר והא אמרינן בברכות דנפקא לן מוהתקדשתם והייתם קדושים. י"ל דהתם למברך ומשום ברכה אבל שאר המסובין אינן צריכין נטילה אלא משום סרך תרומה עד איזה פרק צריך ליטול ידיו לחולין שנינו בברייתא בפרק כל הבשר (חולין קו א) קידוש ידים ורגלים במקדש עד לפרק לחולין עד לפרק לתרומה [דף סו עמוד ב] עד לפרק וכל דבר שהוא חוצץ בטבילה בגוף חוצץ בנטילת ידים בחולין ובקידוש ידים ורגלים במקדש אמר רב עד כאן לחולין עד כאן לתרומה ושמואל אמר עד כאן בין לחולין בין לתרומה לחומרא ורב ששת אמר בין לחולין בין לתרומה לקולא.** אמר בר הדיא הוה קאימנא קמיה דר' אמי ואמר לי עד כאן בין לחולין בין לתרומה לחומרא. ולא תימא ר' אמי משום דכהן הוא אלא הא ר' מיאשא בר בריה דר' יהושע בן לוי דהוא לוי אמר לי עד כאן בין לתרומה בין לחולין. לחומרא פירש רש"י ז"ל **לחולין עד פרק שני של אצבעות לתרומה עד פרק שלישי שהוא סוף פיצול האצבעות לקידוש ידים ורגלים עד הפרק שמתחבר פיסת היד עד קנה הזרוע.** ושמואל דאמר עד כאן בין לחולין בין לתרומה לחומרא היינו פיצול כל האצבעות ומחמיר היה על הברייתא. ורב ששת דאמר בין לחולין בין לתרומה לקולא פירשו רבותינו בעלי התוס' ז"ל עד פרק שני של אצבעות ואינו חולק על הברייתא שהוא מפרשה לחולין עד לפרק זה פרק ראשון של אצבעות ולתרומה עד לפרק זה פרק שני ולקידוש ידים ורגלים זה פרק פיסת היד המחובר עם קנה הזרוע ודלגה הברייתא פרק שני בין תרומה לקידוש ידים והחמיר רב ששת לחולין והצריך עד לפרק ה' בתרומה. והא דאמרינן עד כאן בין לחולין בין לתרומה לקולא לא לישנא דוקא נקט דאדרבה לפי משמעותו מחמיר הוא נמי אצל החולין אלא לקולא משיעורא דשמואל קאמר אבל בקידוש ידים לכולי עלמא סוף פיסת היד ולא יותר. וכן מוכיח פרק האומר משקלי בערכין (יט ב) דתנן התם האומר משקל ידי עלי מכניס ידו לכלי מלא מים עד מרפקו והוינן בה והתני לקידוש ידים ורגלים עד לפרק. אלמא הפרק היינו סוף הכף ולא סוף הקנה המחובר בזרוע שהוא מרפקו. **והרב רבי משה ב"ן ז"ל כתב דבירושלמי (ברכות פ"ח ה"ב) מחמירין לחולין מתרומה.** דגרסינן התם בשם רב נטילת ידים לתרומה עד לפרק ולחולין עד קשרי אצבעותיו. וכתב הוא ז"ל דכן משמע מגמרין דהתירו במפה לאוכלי תרומה והחמירו לאוכלי טהרות. וכן מדקא מני ואזיל מקדש וחולין ותרומה דממעט והולך הוא. ורבי אמי משום דכהן הוא מחמיר בתרומה כחולין. **ואין דבריו מחוורין בעיני במקום זה דזה מן התמה יציא בארעא וגיורא בשמי שמיא לא אמרו נטילת ידים לחולין אלא משום סרך תרומה ונימא בתרומה עד פרק שני ובחולין שאין עיקרן אלא משום סרך תרומה עד קשרי אצבעות. ונראה לי כי בירושלמי החמירו בין בחולין בין בתרומה (בין) החמירו בחולין עד קשרי אצבעות כעיקר שיעור של תרומה והחמירו בתרומה עד שיעור של קידוש ידים והפרק של פיסת היד קאמר ולעולם תרומה חמורה. ובגמרא דילן דמשמע דשמואל מחמיר טפי מדרב מדקאמרינן רב אמר עד כאן לחולין עד כאן לתרומה ושמואל אמר עד כאן בין לחולין בין לתרומה דאלמא שיעור חולין לשמואל כשיעור תרומה לרב דילמא שמואל הכי קאמר**

עד כאן בין לחולין בין לתרומה לחומרא בשניהם. ולישנא נמי הכי משמע שהחומרא בשניהם היא מדקאמר עד כאן בין לחולין בין לתרומה לחומרא והוא שהחמיר בין בזה ובין בזה עד סוף פיסת היד. והשתא נמי אתי שפיר הא דרב ששת דאמר עד כאן לחולין ולתרומה לקולא דהוי עד סוף פיצול אצבעות ולא נצטרך לדחוק פירוש הברייתא לרב ששת שיפרש רב ששת לחולין עד הפרק הראשון וידלג פרק א' בין תרומה וקידוש ידים. והא דנקט עד כאן לחולין ולתרומה לקולא קולא באחד מהם היא ומשום לישנא דשמואל נקט ליה ולא דוקא קולא בשניהם ואף באחד מהם אלא קולא מדשמואל קאמר. ומה שהביא הרב ז"ל ראייה מגמירין דהחמירו בחולין מתרומה שהתירו לאכול במפה לאוכלי תרומה ולא התירו לאוכלי טהרות התם לאו משום קולא וחומרא הוא אלא משום דכהנים זריזין הם ואין חוששין שמא יגעו ביד משא"כ באוכלי טהרות שאין זריזים כל כך אבל לענין שיעור נטילה תרומה חמורה מטהרות. וברייתא דקא מני ואזיל קידוש ידים לחולין ותרומה במקצת הנוסחאות מצאתי דגרסי לחולין עד לפרק לתרומה עד לפרק לקידוש ידים ורגלים עד לפרק ותנא ממטה למעלה קתני. אבל בפירושי ר"ח ז"ל נמצאת הגירסא כגירסת הספרים קידוש ידים ורגלים וחולין ותרומה ואפילו כן אינו קשה כלל דמונה והולך הוא החמור שבכולן ואחר כך הקל שבכולן ואחר כך האמצעי. ולפי פירוש זה יהיה פסק הלכה לחולין עד סוף פיסת יד שהוא מקום שמתחבר היד עם קנה הזרוע כשמואל ור' אמי ור' חייא ור' מיאשא בר בריה דר' יהושע בן לוי וכבר הדיא דמסיק משמיהו. כנ"ל וכן מדברי רב חננאל ז"ל שפירש ז"ל אמר רב עד כאן לחולין עד כאן לתרומה פירוש היה רב מראה לתלמידים עד לפקק לחולין עד לפרק לתרומה פי' פקק קשרי אצבעותיו זולתי הכף של יד (והפקק) [והפסק] כף של יד והאצבעות שקנה הזרוע המחובר בכף היד הוא הנקרא הפרק. ע"כ לשון הרב. ונראה שהוא גורס בברייתא לחולין עד לפקק. וכן מצאתיה גם במקצת הנוסחאות. [דף סט עמוד א] עוד כתב ואסיקנא משמיה דר' יהושע בן לוי בין לתרומה בין לחולין לחומרא והוא עד המרפק. ע"כ. והוא ז"ל מפרש מרפק כל היד ויש מדבריו ראייה מפורשת למה שכתבתי. והראב"ד ז"ל פירש בהלכות נטילת ידים שאין צריך לחולין אלא סוף פיצול האצבעות...

רבינו יונה על הרי"ף מסכת ברכות דף מא עמוד א

תנו רבנן קידוש ידים במקדש עד לפרק בחולין עד לפרק לתרומה עד לפרק כך היא הגי' ברוב ספרי הגמ' והכי גריס רש"י ז"ל ומפרש לה הכי קידוש ידים שהיו עושין בבהמ"ק מן הכיור היה עד לפרק דהיינו מקום חיבור היד והזרוע שהוא סוף היד דכתיב ורחצו ידיהם דמשמע כל הידים לחולין עד לפרק עד קשרי אצבעותיו השניים שאין לפרש עד הקשרים הראשונים שבאצבעות חדא שהוא דבר מועט ביותר ועוד שאינו שוה בכל האצבעות שאם יטול קשר א' מהגודל וקשר א' בלבד מכל אצבע ואצבע לא ישאר מהגודל אלא קשר א' בלבד וישאר מכל שאר האצבעות שני קשרים לכל אחד ואחד אבל עכשיו שנטול השני קשרים משאר האצבעות וקשר אחד מהגודל אותו הקשר הראשון של גודל הוא במקום קשר ראשון ושני ונמצא שישאר עכשיו קצב אחד לכלן (הנה) שבין בגודל בין בשאר האצבעות לא ישאר אלא קשר א' בלבד לכל אחד ואחד:

לתרומה עד לפרק. עד קשרי אצבעותיו השלישיים שהם בסוף האצבעות. ובגמ' (דף קו ב) אמרינן אמר רב יהודה אמר רב עד כאן לחולין עד כאן לתרומה ושמואל אמר ע"כ בין לחולין בין לתרומה לקולא ור"י בן לוי אמר ע"כ בין לחולין בין לתרומה לחומרא ומפרש רש"י ז"ל פלוגתייהו הכי דרב יהודה אמר שיש הפרש בין חולין ובין תרומה דלחולין סגי בשיטול עד קשרי אצבעותיו השניים ולתרומה צריך עד הקשרים השלישיים שהם בסוף האצבעות ושמואל היה מיקל יותר מכלם והיה אומר דבין לחולין בין לתרומה סגי כשיטול עד קשרי אצבעותיו השניים ור"י בן לוי היה מחמיר יותר מכלם והיה אומר דאפי' לחולין צריך לשיטול עד קשרי אצבעותיו השלישיים והלכתא כוותיה. ויש להקשות לפי פירוש זה שמפרש מה ששנינו בברייתא לחולין עד לפרק לתרומה עד לפרק שאינו רצה לומר בשניהם במקום אחד אלא לחולין עד הפרק השני שבאצבעות ולתרומה עד לפרק השלישי למה לא הקשה מהברי"י לשמואל ורבי יהושע בן לוי דבשלמא לרב ניחא שהרי מעמיד הוא חילוק ביניהם כמו הברייתא אלא לשמואל ורבי יהושע שאינן מעמידים חילוק בין חולין לתרומה קשיא ומתרצי רבני צרפת ז"ל דהני אמוראי לא היו יודעין הברייתא ומתוך כך לא נתקשה להם. זו היא שיטת רש"י ז"ל. ונמצאו למדים לפי שיטה זו שדי לנטילת ידים עד סוף האצבעות שהרי ר' יהושע שהיה מחמיר יותר מכולם לא היה מחמיר יותר:

אבל מתוך הגירסא שגורס ר"ח ז"ל והרי"ף ז"ל למדנו פי' הלכה זו בענין אחר נכון שהם גורסין לחולין עד לפקק ומפי' פקק הקשרים השלישיים שבסוף האצבעות מלשון (ברכות כח ב) עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה דכמו שבשעה שאדם כורע בולטים החוליות כלפי חוץ כמו כן בשעה שכופף אצבעותיו בולטים אותם הקשרים כלפי חוץ והכי תנן בכלאים מאימתי מתחילין למנות מפקק הגפן השני כלומר מאיזה מקום מתחילין למנות הד' אמות שצריך להרחיק כשזורע שם מין אחר ומפרש מהקשר השני מהגפן וכך הוא פי' הברייתא קידוש ידים במקדש עד לפרק דהיינו במקום חיבור היד והזרוע שהוא סוף היד שזהו הנקרא פרק לחולין עד לפקק עד קשרי אצבעותיו השלישיים שהוא סוף האצבעות לתרומה עד לפרק ר"ל ג"כ עד מקום חיבור היד והזרוע שהוא סוף היד כמו שאמרנו בקידוש ידים שבמקדש ואף על פי שקידוש שבמקדש ותרומה שיעור אחד להם לא שנה אותם ביחד מפני ששנה תחלה קידוש של מקדש שהוא מן התורה ואח"כ סמך לו חולין שהוא מצוי יותר ואחר כך תרומה ומה שנחלקו בגמ' רב ושמואל ור' יהושע ב"ל הוא בזה שרב היה גורס [בחולין] לפקק ולפיכך היה אומר שיש הפרש בין חולין לתרומה דלחולין עד הקשרים שבסוף האצבעות שבולטים כשאדם כופף אצבעותיו ולתרומה עד הפרק דהיינו סוף היד ושמואל היה מיקל יותר והיה אומר דאפי' לתרומה די בשיטול עד הקשרים שבסוף האצבעות כמו לחולין [וגורס בשניהם לפקק] ור' יהושע היה גורס בכל לפרק והיה אומר דבין לחולין בין לתרומה עד הפרק דהיינו סוף היד לחומרא ומסקנא כוותיה ונמצאו למדים לפי שיטה זו שבשעה שנטול אדם ידיו צריך לשיטול אותם עד מקום הפרק דהיינו עד מקום חיבור היד והזרוע וכן אמרים רבני צרפת ז"ל שמצאו כתוב בהלכות של א"י נט"י כל היד ובזה הוא מתורץ מה שמקשים העולם על הרי"ף ז"ל למה לא כתב כדברי ר' יהושע ב"ל לחומרא שמאחר שכתב

עד לפרק ממילא שמעינן שהוא לחומרא ודבר ידוע הוא שהפרק ר"ל עד סוף היד וסתם הלשון כדי שנבין כי לשון הפרק הוא מורה על החומרא מתוך לשונו זה הדרך שכתבנו **ויש לשאול כיון שהמסקנא כמו הגירסא שהיה גורס ר' יהושע דאפי' לחולין צריך עד לפרק שהוא סוף היד לחומרא למה לא שנה אותה בברייתא ביחד והוצרך לומר עד הפרק לכל אחד ואחד בפני עצמו י"ל דתנא חדא חדא שמעינהו וגרסינהו כלומר לא שמע אותם ביחד אלא כל אחד ואחד בפני עצמו ובכל אחד ואחד שמע עד לפרק ולפיכך שנה אותם בברייתא על הדרך ששמע וכיוצא בזה אמרו במס' קדושין (דף ו א) גבי הרי את מקודשת לי הרי את מיועדת לי וכו' ששנה בט' לשונות ג' פעמים הרי זו מקודשת ומקשי' לשם למה הוצרך לומר ג' פעמים הלא די בשיאמר כל הט' לשונות ביחד ויאמר אחר כולם הרי זו מקודשת ומתוך תלתא תלתא שמעינהו וגרסינהו. מפי מורי הרב נר"ו:**

נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהם כל היום. ודוקא כששומר את הידים ואינו נוגע בהן בשום דבר של טנוף מועיל התנאי וא"צ ליטול ידיו כל היום לא בשעת תפלה ולא בשעת אכילה אבל אם אינו שומר את ידיו אין התנאי מועיל ואפי' היכא שיש לו מים ס"ל לרב שיכול לעשות כן... ולענין פסקא נראה למורי הרב נר"ו לפסוק הלכה לקולא כמו הלשון שאומר אפי' שלא בשעת הדחק כרב ולא מפני שהוא לשון אחרון שאינו נקרא לשון אחרון אלא כשהלשון הראשון מביא התלמוד בסתם והלשון האחר בלשון איכא דאמרי אבל היכא ששניהם מביא אותם בלשון איכא דאמרי לא נקרא לשון אחרון אלא הטעם שיש לו לפסוק הלכה כמו הלשון שמיקל יותר מפני שהנטילה מדרבנן ובשל סופרים הלך אחר המקל. ור"ח ז"ל פסק כמו הלשון שמחמיר יותר ותימה הוא על מה סמך שאי אפשר לומר שסמך על מה דאמר רבינא כגון אתון דלא נפישו מיא דמשמע דוקא אתם שאין לכם מים והוא כמו בשעת הדחק הא אחרים לא שזה כבר כתבנו למעלה שאינו כן שלא אמר להם אלא מאחר שלא היה להם מים מצוים ראוי ליכנס בטורח לשמור ידיהם ונראה שסמך על מאי דאמרי' בגמ' (חולין דף קו א) מים ראשונים האכילו בשר חזיר פירוש מעשה היה באדם אחד שלא נטל ידיו קודם האכילה והאכסנאי מתוך שלא נטל ידיו היה סבור שהי' נכרי ונתן לו לאכול בשר חזיר ומפני כך כתב שיש לו להחמיר בדבר ואין לו לעשות כן אלא בשעת הדחק מפני זה החשש שהרואה שאוכל בלא נטילה לא ידע שהתנה בנטילה של שחרית ושמר אותם כל היום ויבא להאכילו דברים האסורים מפני שיחשוב שהוא נכרי. מפי מורי הרב נר"ו:

רבינו ירוחם - תולדות אדם וחווה נתיב טז חלק ו

החלק הששי... כשמטביל ידיו בנהר צריך שיכניס ב' ידיו במים אבל לא יטול בידו א' וישליך על חברתה כך כתבו המפרשים. ויש מי שכת' שמברך על נטילת ידים כיון שאין בכלי כי הכלי נקרא אנטל ועל שמו תקנו ברכת נטילת ידים. וי"מ שפי' שאף על פי שאינו נוטל בכלי כיון שהוא עושה המצוה כתקנה שיברך על נטילת ידים אף על פי שאין נוטל בכלי ולזה הסכים הרש"בא. נטילת ידים לחולין ולתרומה עד הפרק כך פשוט ופר"שי עד הפרק שסמוך לגב היד שהוא מקום השלמת חתוך האצבעות ורי"ף כתב עד הפרק סמוך לזרוע וכן כתב הראב"ד והתוס' הסכימו לפר"שי וכן הר"אש והעם נהגו כרי"ף והרא"בד כך פשוט. נוטל ידיו שחרית ומתנה עליהן כל היום ואפילו שלא בשעת הדחק ופר"שי ובלבד שיזוהר מלטנפן ומלטמאן. והתוס' כתבו דאע"ג דאמרינן דמהני תנאה ואפילו שלא בשעת הדחק דוקא אם אין לו מים בסמוך לו או יש לו וצריך אותם לדברים אחרים אבל יש לו מים הרבה אין תנאי מועיל וכן נראה עקר. אריתא דדלאי פי' שדולה מן הבור ונותן עם הדלי בצנור ומהצנור לשדה ואריתא קרויה צנור לא יטול ידיו בצנור כי כבר כלה כח האדם ששופך שם עם הדלי ואם קירב ידיו לכלי בענין שבאותו מקום שהוא נוטל בצנור מגיע כח האדם ששופך נוטל ידיו בו ואין מטבילין הידים בצנור כי הם מים שאובין ואינם מחוברי' לבור אבל אם הדלי נקוב בכדי כונס משקה מטבילין בו הידים כי הוא שופך מפי הדלי אל הצנור ושופך מהנקב לבור והנה כי הצנור מחובר לבור פשוט פי' ואם יש באריתא מ' סאה טובלין בה הידים. נטילת ידים אם צריך כח אדם חלקו בו במסכת ידים ויש שפסקו כמאן דאמר [דף קמו טור ד] דצריך כח אדם וסברי דנטילי' מיד חרש שוטה וקטן ומניח חבית בין ברכיו ונוטל אבל אינו מטה חבית על צדה ומניח ונוטל כמה שנשפך מן החבית וכן אינו נוטל מיד הקוף וכתב הר"י אף על גב דקוף פסול גוי ונדה כשרים וכמו כן הנוטל מחבית דרך ברזא צריך להחזיר הברזא בכל שפיכה ושפיכה שאם לא כן הוא כמי שמטה חבית על צדה וכן כתב הר"אש שצריך כח אדם. ויש שפסקו כתנא קמא דרבי יוסי שמתיר בקוף ליטול ובחבית מוטה על צדה דלא בעינן מכח אדם וכן כתב בה"ג משמיה דרב אחאי כי יכול האדם ליטול ידיו תוך כלי של מים בלא שפיכה דלא בעינן כח אדם והביא ראה מזבחים שכשך ידיה בכיור מהו ופשיט ורחצו ממנו ולא בתוכו ודוקא משום דכתיב ממנו הא לאו הכי הויה רחיצה עד כאן וכן כתב הרש"בא...

ספר האגור הלכות נטילת ידים סימן קצח

שעור נטילה לרב אלפס כל היד עד הקנה של זרוע וכן ר"י א"ז והרא"ש כתב שחומרה יתירה היא ופסק הוא עד מקום חבור האצבע ביד וכ"כ המרדכי והעולם נוהג כרב אלפס.

בית יוסף אורח חיים סימן קסא

וכתב הרא"ש וחומרא יתירה היא ולא נהגו העולם כן עכ"ל ודברי הרמב"ם (ברכות פ"ו ה"ד) סתומים והרשב"א בתורת הבית (ארוך וקצר ב"ו ש"א) כתב שכדברי הרב אלפסי ז"ל נראה לו עיקר וכתב רבינו ירוחם (ני"ו ח"ו קמו ע"ג) שכן נהגו העולם. ובאמת שכן ראוי לנהוג כיון דלאו מילתא טריחא היא אמאי לא נפיק נפשין מפלוגתא ולא גרע הא ממאי דאמר רב חסדא (שבת סב:) אנא משאי מלא חפני מיא ויהבו לי מלא חפני טיבותא ונכון להתנות ולומר שאינו מקבל עליו דבר זה בתורת חובה אלא בתורת רשות כדי שאם איזה פעם לא יזדמנו לו כל כך מים לא יצטרך להחמיר כמנהגו וכן ראוי להתנות בכל דבר שאדם רוצה להחמיר על עצמו:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות נטילת ידיים סימן קסא

דיני חציצה בנטילה, ובו ד' סעיפים.

סעיף א

צריך (א) ליזהר מחציצה, שכל דבר שחוצץ בטבילה חוצץ בנטילה, * כגון: (ב) צואה שתחת הצפורן (ג) א <א> שלא כנגד הבשר, ובצק שתחת הצפורן אפילו כנגד הבשר, (ד) <ב> ורטיה (ה) שעל [ב] בשרו, (ו) ב וטיט היון, וטיט היוצרים; (ז) אבל (ח) ג במיעוטו, שאינו * מקפיד, ד אין לחוש. הגה: <ג> ומ"ה לא נהגו לנקר (ט) הטיט ה שתחת הצפרנים, לנטילה, משום דהוי כמיעוטו שאין מקפיד, כי אין מקפידים על זה לנטילה (הגהות סמ"ק והגהות אשר"י פ' אלו דברים) אבל אם היה (י) ו מקפיד, * הוא צריך לנקר, וכן עיקר. ואפשר שנהגו להקל בחציצה לענין נטילה, כי יש אומרים שאין שייך חציצה לנטילה, אבל העיקר כסברא הראשונה.

סעיף ב

(יא) כל דבר שאינו מקפיד עליו, אינו חוצץ; היה דרכו של זה להקפיד וזה אין דרכו להקפיד, למי שדרכו להקפיד, חוצץ. למי שאין דרכו להקפיד, אינו חוצץ. כיצד ז היה אחד צבע * (יב) והיו ידיו צבועות, (יג) אין הצבע חוצץ על ידיו, אף על פי שיש על ידיו ממשות של צבעונים; לא היה צבע, אם היו ידיו צבועות ויש ממש הצבע על ידיו, הרי זה חוצץ, (יד) ח שהדיו [ז] היבש חוצץ, והלח אינו חוצץ. וכן הנשים שדרכן לצבוע ידיהם לפני וכיוצא בזה, אין אותו צבע חוצץ ((טו) ט גלדי מכה שעל ידיו, (טז) אם אינו מקפיד עליו אינן חוצצין) (ס' התרומה).

סעיף ג

צריך (יז) להסיר הטבעת מעל ידו בשעת נט"י (יח) י ואפילו הוא רפוי (ב"י) ואפי' אינו מקפיד עליו בשעת נטילה, הואיל ומקפיד עליו (יט) יא בשעה שעושה מלאכה, שלא יטנפו (הרא"ש פ' תינוקת) (ונהגו קצת להקל אם הוא רפוי, <ד> אבל יש להחמיר, כי אין אנו בקיאים איזה מיקרי רפוי).

סעיף ד

שיעור נט"י, כל היד (כ) עד <ה> קנה של זרוע; וי"א עד מקום חיבור האצבעות יב לכף היד, * (כא) <ו> וראוי לנהוג (כב) יג כדעת הראשון.

משנה ברורה סימן קסא

(כא) וראוי לנהוג וכו' - ר"ל אף דמדינא מי שירצה להקל כדעה שניה אין מוחין בידו דכל ספק בנט"י לקולא וכדלעיל בסימן ק"ס סעיף י"א מ"מ [יד] לכתחלה ראוי להחמיר כדעה הראשונה וכן נוהגין העולם ובספר עצי אלמוגים הוכיח שהרבה גדולי ראשונים סוברים כן ויש ליזהר מלהקל בזה עי"ש ועיין בביאור הלכה:

(כב) כדעת הראשון - ומשמע דבשעת הדחק שיש לו מים בצמצום יוכל לסמוך על דעת המקילין. וכתבו האחרונים דאם פיסת ידו מלוכלך מזיעה וכה"ג לכו"ע צריך ליטול עד סוף פיסת היד:

ביאור הלכה סימן קסא ד"ה * וראוי לנהוג

* וראוי לנהוג וכו' - מלשון זה משמע דמצד הדין יש להקל כדעה שניה דהוא דעת הרבה פוסקים רש"י ותוספות והרא"ש ועוד כמה ראשונים ואך לכתחלה ראוי לנהוג כדעה הראשונה דהוא דעת הרי"ף משום דלאו מלתא דטריחא הוא ונפק נפשיה מפלוגתא וכמו שכתב בב"י ולענ"ד יש לעיין בזה בעיקר הדין דהנה אף דבב"י כתב דבדעת הרמב"ם אין הכרע כבר כתב בספר מאמר מרדכי דבאמת מוכח מפשטיות דבריו דסובר כדעת הרי"ף מדכתב בסתמא עד הפרק וע"כ דגריס כגירסת הרי"ף דעד הפרק לעולם הוא מקום מיוחד דהוא חיבור גב היד וקנה הזרוע דאלו לדעת התוספות וסייעתם היה לו לפרש עד איזה פרק וכמו שדייקו כן בתר"י והרא"ש מלשון הרי"ף שסתם כן וגם הר"ח ס"ל כן כמו שכתב ברבינו יונה וגם הרשב"א ס"ל הכי לדינא כדעת הרי"ף עי"ש שפירש בגמרא כדעת הרי"ף אף לפי גירסא שלנו [ובפירושו מתיישב הסוגיא יותר דלדעת רש"י ותוספות אתיא קצת בדוחק עיין בביאור הגר"א] וכדברי הרשב"א ממש מצאתי גם בסמ"ג שכתב כן ונסתייע לזה מהירושלמי וכתב הסמ"ג דגם דעת הערוך כן הוא וכן באור זרוע כתב דיש להחמיר בזה וכן הביא רבינו יונה בשם גמרת א"י דאיתא שם דשיעור נטילה הוא כל היד ומאחר שהר"ח והרי"ף והרמב"ם [לפי פשטיות דבריו] והערוך וסמ"ג ורשב"א כולם קיימי בחדא שיטתא להחמיר וגם מירושלמי משמע כן וגם באו"ז מחמיר בודאי יש להחמיר בזה מצד הדין ומה שהביא במ"א בשם הזוהר דהשיעור הוא עד סוף האצבעות אין ראיה כ"כ כיון דגם בגמרא במחלוקת היא שנויה ומצאתי כעין דברינו אח"כ בספר עצי אלמוגים וז"ל [אחרי אריכת דבריו] הנה הראיתיך בעיניך שדעת גדולי הראשונים הלא המה הרי"ף והרמב"ם ור"ח והסמ"ג והריב"א והערוך והרשב"א שמדינא דגמרא צריך נטילה עד מקום חבור היד והזרוע ולכן נ"ל דחייב כל אדם לנהוג כן מדינא ולא מטעם חומרא ודלא כמו שראיתי מקצת אחרונים שכתבו הנוהג כן צריך להתנות שאינו עושה כן לעיכוב אלא מטעם חומרא ושמעתי מקצת ההמון נמשכים אחרי הדין הזה ומזלזלים שלא ליטול ידיהם כ"א עד מקום חיבור האצבעות ולענ"ד בכלל מזלזלי בנט"י אף הם יחשבו עכ"ל ומ"מ נראה לענ"ד דהסומך להקל על דעה שניה בשעת הדחק כשאין לו מים אין מוחין בידו דכמה ראשונים קיימי בשיטה זו הלא המה רש"י ותוספות והרא"ש וכן נמצא גם בסמ"ק ומרדכי וריטב"א ושבו"ל לקט ומהרש"ל. ודע עוד דכהיום שנוהגין העולם כדעה הראשונה ליטול כל היד מה מאד טוב ליזהר שלא לצמצם בשיעור מים אלא יטלנה בשפע דאם יצמצם רק כשיעור רביעית עלול מאד שישאר חלק מהיד בלי נטילה וצריך להשגיח הרבה על זה:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות יום הכפורים סימן תריג

סעיף ב

(ג) **נוטל אדם ידיו שחרית ומברך על נטילת ידים, ויזהר שלא יטול אלא עד סוף קשרי אצבעותיו** (ולא יכוין להנאת רחיצה רק להעביר הרוח רעה מעל הידים) (הגהות מיימוני).

סעיף ג

ב אם הטיל מים (ד) <ב> ושפשף בידו, או עשה צרכיו וקנח, מותר לרחוץ דהוה ליה ידיו מלוכלכות (ורוחץ עד סוף קשרי אצבעותיו); * (ה) ואם רוצה להתפלל, אפילו לא קנח נמי מותר ליטול (ו) עד סוף קשרי אצבעותיו. הגה: וכן כהן ג העולה לדוכן (ז) נוטל ידיו, אף ע"פ שהן טהורות, (ח) דכל רוב רחיצה שאינו מכיין בה לתענוג, מותרת (הגהות מיימוני פ"ב מהלכות י"כ ומהרי"ל); ולכן אפילו בא מן הדרך ורגליו כהות, מותר לרחצן (בית יוסף בשם הגהות מיימוני וסמ"ג וטור הלכות ט"ב).

משנה ברורה סימן תריג ס"ק ג

(ג) **נוטל אדם ידיו שחרית - כדרכו בכל השנה ג"פ [ה] כיון דבלא זה לא יכול ליגע בידיו לפה ולעינים ולאוזן משום סכנה לא גרע מאם היה מלוכלך בטיט וכו' אבל פניו לא ירחץ כלל ועיין לקמן בס"ד:**

שולחן ערוך אורח חיים הלכות תשעה באב ושאר תעניות סימן תקנד

סעיף ט

יא אם היו ידיו מלוכלכות בטיט ובצואה, (יט) מותר לרחוץ להעביר הלכלוך, ולא יטול כל ידיו אלא לפי הצורך להעביר הלכלוך. הגה: [ח"] ואם עשה צרכיו, אם מותר לרחוץ, דינו כמו ביום כפור (כ) ועיין לקמן סי' תרי"ג ס"ג.

סעיף י

(כא) **נוטל אדם ידיו שחרית, וצריך ליזהר שלא יטול ידיו אלא עד סוף קשרי אצבעותיו.**

משנה ברורה סימן תקנד ס"ק כא

(כא) **נוטל אדם ידיו שחרית - משום רוח רעה השורה על הידים דהו"ל כמלוכלך בטיט ובצואה דמותר כ"כ הב"י בס"י תרי"ג וע"ש בביאור הגר"א שמפקפק על דין זה ולכן נ"ל שלא יברך ענט"י בשחרית אחר הנטילה רק אחר שעשה צרכיו יטול ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו ואז יברך ענט"י משום תפלה ועיין בספר מטה יהודא שכתב דמותר לרחוץ ידיו אף לתפלת המנחה דהוי כמקבל פני השכינה וכטבילת מצוה שהתירו:**

רמב"ם הלכות שביתת עשור פרק ג

הלכה א

אסור לרחוץ ביום הכפורים בין בחמין בין בצונן, בין כל גופו בין אבר אחד אפילו אצבע קטנה אסור להושיטה במים, והמלך והכלה רוחצין את פניהן, א כלה כדי שלא תתגנה על בעלה, והמלך כדי שייראה ביפיו שנאמר +ישעיהו ל"ג+ מלך ביפיו תחזינה עיניך, ועד כמה נקראת כלה עד שלשים יום.

הלכה ב

ב מי * שהיה מלוכלך בצואה או טיט רוחץ מקום הטנופת כדרכו ואינו חושש, ג ומדיחה אשה ידה אחת במים ונותנת פת לתינוק, ד והחולה רוחץ כדרכו אף על פי שאינו מסוכן, וכל חייבי טבילות טובלין כדרכן בין ה בתשעה באב בין ביום הכפורים.

הגהות מיימוניות הלכות שביתת עשור פרק ג הלכה ב

[ב] **מכאן פסק ר"ת שמותר לרחוץ הידים בבקר שאין לך טיט וצואה יותר מן הידים בבקר רק יזהר שלא יתכוין להנאת רחיצה כדאיתא בפרק שמונה שרצים שרוח רעה שורה על הידים ואין רשאי ליגע לא לפיו ולא לעיניו ולא לחוטמו כדאיתא התם וההיא דמדיחה אשה וכו' איירי אפילו אחר נטילת שחרית בששהתה קצת צריכה לרחוץ הידים קודם לכן כשנותנת פת לתינוק מפני שבלא פירוש רוח רעה שהיתה בימיהם על האוכלים והורגת התינוקות כדאיתא פרק כל הבשר וכן פסקו כל רבותינו אחריו זולתי רבינו המחבר דפליג כמבואר בהלכות תפלה פ"ז. פירוש רשב"ם וריב"א שאם הסיך רגליו מותר לרחוץ ידיו משום הכון לקראת וגו' ונראה לראב"ן ולרבינו שמחה ולרבינו יהודה דאף בקטנים אף אם לא שפשף דשייך ביה נמי הכון וכתב רא"ם דכהן העולה לדוכן נוטל ידיו וכתב כללו של דבר כל שאין מתכוין להנאת רחיצה אלא לנקות מלכלוך וטינוף שרי וכתב בס"ה דאין חלוק בכ"מ שהוא בין בגופו בין ברגליו דתניא בתוספתא אמר רשב"ג היו רגליו מלוכלכות בטיט וצואה מדיחן במים כדי שלא יטנפו כליו ואין חלוק בדבר:**